

УДК 32+94](44)''16''(092)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2024.25.4545>

ОМЕР ТАЛОН НА ТЛІ ДОБИ: ПАРИЗЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ І ФРОНДА

Тарас БАТЕНКО

Верховна Рада України

вул. М. Грушевського, 5, Київ, 01008, Україна

e-mail: batenko.taras@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-6588-2192

У статті висвітлюється роль адвоката Паризького парламенту Омера II Талона у політичному житті Французького королівства середини XVII ст., відзначеного протистоянням судових палат Франції з монархом, відомі як “парламентська Фронда”. Діяльність Талона у парламенті ілюструє загалом політико-судову архітектуру французького абсолютизму, коли парламент своєю судовою практикою формував дух часу. Сам адвокат виконував подвійну функцію: речника короля, оскільки доносив його позицію до парламенту, а також голос парламентської традиції. Сучасники віддавали належне його внескові у збереження державного устрою Франції в критичний момент її історії.

Ключові слова: Омер II Талон, Паризький парламент, сімейний герб, “парламентська Фронда”, французький абсолютизм.

Кожен період суспільно-політичного розвитку Франції залишив свій неповторний слід, серед яких виділяється етап абсолютної монархії (XVI–XVIII ст.). На прикладі біографії генерального адвоката Паризького парламенту Омера II Талона (1595–1652) ми спробуємо простежити суспільно-політичні процеси у Франції в середині XVII ст. Перша ґрунтовна розвідка про Омера Талона з’явилася у 1902 р., її автором був отець Юбер Мельфе (фр. Hubert Mailfait). А сучасний французький історик, професор Жоель Корнет (фр. Joël Cornette, 1949 р.н.) наприкінці 90–х років минулого століття, вибрав постать Омера Талона як ключову для дослідження особливостей французької влади середини XVII ст.

Сам Омер II Талон залишив після себе важливі спогади, вперше надруковані у 1732 р. Вони стали важливим джерелом для вивчення природи французької влади середини XVII ст. Зокрема, історик Луї-П’єр Анкетіль, пишучи “Історію Франції” (1805), опирався на мемуари Талона як невід’ємне джерело вивчення причин появи і етапів розвитку Фронди¹. “Неупередженим суддею” вважав Талона історик Кльод-Бернар-Петіто (фр. Claude-Bernard Petitot, 1772–1825), який підготував до друку його спогади на початку XIX ст. у рамках

¹ Louis Pierre Anquetil, *Histoire de France, depuis les gaulois jusqu’à la mort de Louis XVI. Tome 9.* (Paris: Ledentu, libraire. 1836), 38–39, 128, 192, 239.

багатотомного фундаментального перевидання історичних мемуарів Франції після років революційних потрясінь. Один із засновників сучасної французької історіографії Жюль Мішле (Jules Michelet, 1798–1874), пишучи свою “Історію Франції”, при описі подій Фронди також опирався на мемуари Талона. Мемуаристика залишається одним із головних джерел вивчення парламентської Фронди. Історики щоразу змушені звертатися до цих зовнішніх джерел, оскільки архіви Паризького парламенту періоду Фронди за наказом Людовика XIV було знищено². Жан–Франсуа Поль де Гонді (кардинал де Рец, 1613–1679) також залишив про Фронду спогади. Французький історик Віктор Жан Дюрюї (Victor Jean Duruy, 1811–1894) вважав де Реца “душею змови, який правив Парижем проповідями і милостинею”³. Однак, попри те, що кардинал був одним із головних учасників Фронди, неможливо цілком покладатися на його красномовні характеристики, які багато в чому суб’єктивні. Проте іронічний стиль написання цих спогадів зробили їх одними з найпопулярніших в європейській історичній мемуаристиці. Англійський державний діяч, дипломат та письменник граф Честерфілд (1694–1773), скажімо, вважав мемуари кардинала де Реца найкращими з відомих йому⁴.

Вплив Омера Талона, якого ще за життя вважали найкрасномовнішим парламентарем століття і який фактично виконував функцію “голосу короля” в парламенті, був винятковим на правосуддя у Франції. Період Талона ілюструє політико-судову архітектуру французького абсолютизму, коли парламент був знаряддям урядових репресій, а правосуддя, здійснюване парламентом, було жорстким і безжальним. Фактично ми маємо справу зі століттям політико-правової думки та судових рішень у Франції, коли “парламент своєю судовою практикою формував дух часу”⁵.

Родина Талонів походила з Ірландії. Згодом оселилася у Франції, де була представлена двома гілками – у Парижі та в Шампані. Її представники займали важливі місця у французькій магістратурі, парламенті та при королівському дворі. Серед відомих діячів сім’ї Талон були французький гуманіст XVI століття Омер Талон (1510–1562) та представник гілки у Шампані Жан Талон (1626–1694), який був інтендантом Нової Франції (Квебек) та знаковою постаттю для Канади.

У родині Талон було декілька носіїв імені Омер, що може створювати певну плутанину. Батьками генерального адвоката Паризького парламенту Омера II були парламентський юрист Омер I Талон (1538–1618) та Сюзанна Марія Шоар

² Françoise Hildesheimer, Monique Morgat-Bonnet. *Le Parlement de Paris. Histoire d'un grand corps de l'Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives n 16*. (Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018), 506.

³ Victor Duruy, *Histoire de France. Tome 2*. (Paris: Librairie de L.Hachette, 1864), 251.

⁴ Філіп Дормер Стенгоуп, граф Честерфілд, *Листи до сина*. (Львів: Апіорі, 2022), 108.

⁵ Françoise Hildesheimer, Monique Morgat-Bonnet, *Le Parlement de Paris. Histoire d'un grand corps de l'Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives n 16*. (Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018), 486.

де Бюзенваль (Suzanne (alias Marie) Choart de Buzenval (1545–1643), яка походила з дворянської родини парламентських адвокатів. Омер I Талон працював юристом у Паризькому парламенті, займав посаду канцлера королеви Франції Маргарити Валуа у 1604 та 1611 роках, державного радника та члена муніципалітету Парижу.

Сім'я Талон, за визнанням біографа Юбера Мельфе (Hubert Mailfait), належала до типу парламентських сімей, які в XVI ст. були рідкісним винятком, контрастуючи з судьями-торговцями. Як заможні особи вони купували собі посади у паризькому магістраті, найвагомішою з яких була посада генерального адвоката та президента (голови палати) Паризького парламенту. Посада генерального адвоката, купівля якої узгоджувалась із головним міністром, передбачала прийняття рішень у справах, пов'язаних з державою, церквою, дворянством тощо. Тому це був не класичний адвокат, і не суддя, а радше політик-юрист, який виконував посередницьку функцію і пропонував правове вирішення проблем між ворогуючими фракціями у парламенті.

Паризький парламент як “столичний і суверенний суд королівства” вважався важливим органом держави (“grand corps de l'État”) і засідав в самому центрі Парижа, на острові Сіте, що на річці Сена, у колишній резиденції королів Франції. Головна будівля правосуддя мала однойменну назву з островом – Палац Сіте (Palais de la Cité). Паризький парламент не відповідав моделі класичного, станово-представницького парламенту на зразок англійського. Він був вищим органом судової системи монархії, був покликаний забезпечувати першу функцію короля – здійснювати правосуддя. Він оприлюднював королівські укази (едикти) для збору податків, міг втручатися в урядові справи, реєстрував та перевіряв мирні договори, приймав присяги герцогів, перів, вів кримінальні процеси щодо них, розглядав апеляції, скарги та прохання з усього королівства, виносив вироки. За законами королівства едикти не підлягали виконанню до тих пір, поки вони не були ратифіковані – повідомлені та обговорені в суверенних судах, визнані перевіреними. Якщо королівський указ не відповідав інтересам держави, парламент століттями поспіль використовував право на протест, що означало відмову в його реєстрації.

До середини XV ст. посади у парламенті були виборними, згодом перетворилися на спадкові з правом відставки, і цей процес незворотно закріплюється у XVI ст. зі становленням абсолютної монархії. Посади у парламенті були об'єктом торгівлі, слугуючи для поповнення державної скарбниці. Посади у парламенті, включно з головами палат (вони іменувалися президентами парламенту), теж продавалися та передавалися у спадок за умови сплати ними податку. Звідси цілі династії суддів, адвокатів, прокурорів, які отримували право бути нобілітованими на дворянство. Усі члени парламенту були заможними

⁶ Claude Gauvard, Alain de Libéra, Michel Zink. *Dictionnaire du Moyen Âge*. (Paris: PUF, 2002), 1046–1047.

людьми, а ведення судових справ дозволяло їм лише збагачуватись⁶. Так, один з найвідоміших канцлерів кількох королів Франції Філіп Юро (1528–1599), граф Шверні згадував, що у молоді роки, шукаючи способу реалізувати себе, помітив, як кілька членів Паризького парламенту швидко розбагатіли. Тож він вирішив увійти у цей орган і купив собі посаду радника⁷.

Генеральний адвокат парламенту це свого роду “тлумач королівського закону”, іншими словами знавець усіх деталей і нюансів королівських ордонансів і указів, загальнодержавних та місцевих звичаїв, які потребували авторитетного наукового тлумачення і висновку. З вуст генерального адвоката ці тлумачення промовляв наче сам король.

Династія Талон глибоко вкорінилася в Паризькому магістраті. Старший брат Омера – Жак Талон (Jacques Talon, бл. 1585–1648) купив у 1621 р. посаду генерального адвоката Паризького парламенту. Але побачивши успіхи молодшого брата у вивченні права, літератури, теології, історії та адвокатури і змудившись від роботи, він вирішив відмовитися від посади на його користь. Припускаємо, що про Жака Талона не був високої думки перший міністр королівства за Людовіка XIII Арман-Жан Рішельє (1624–1642). Одного разу Ж. Талон мав необережність вихвалити кардинала в парламенті у присутності короля. Виходячи із зали, Рішельє сказав йому: “Мсьє Талон, ви сьогодні нічого не зробили доброго ні для себе, ні для мене”⁸. Вмовляти брата прийняти посаду Жаку довелося два роки. У 1631 р. Омер Талон за 168 тисяч фунтів стерлінгів купив відставку свого брата.

Омер II Талон як генеральний адвокат Паризького парламенту був у ролі “подвійного голосу”⁹ – голосом короля, оскільки доносив його позицію до парламенту і голосом парламентської традиції. Цими двома голосами він намагався адаптувати парламентську судову практику з авторитаризмом монарха. Діяльність Омера Талона припала на один із найдраматичніших періодів французької історії, і, очевидно, найважчий у XVII ст. Це період від часу входження Франції у Тридцятилітню війну (1635) і до завершення Фронди (1653). До цього часу довшим періодом політичної та соціальної нестабільності для французів були (не рахуючи епідемій чуми і голоду), Столітня війна (1337–1453) і “гугенотські війни” (1562–1598). З двадцяти років, які Талон як “голос короля” пробув на посаді генерального адвоката Паризького парламенту (1631–1651),

⁷ *Mémoires de messire Philippe Hurault, comte de Cheverny, chancelier de France*, par M. Petitot. (Paris: Foucault, Libraire, rue de Sorbonne, 1823), 4.

⁸ Joël Cornette, *La mélancolie du pouvoir – Omer Talon et le procès de la raison d'état*. (Paris: Fayard, 1998), 66.

⁹ Françoise Hildesheimer, Monique Morgat-Bonnet. *Le Parlement de Paris. Histoire d'un grand corps de l'Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives n 16*. (Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018), 502.

шістнадцять років – це час надзвичайної політичної напруги і нестабільності. З цих потрясінь Омер Талон так і не вийшов до кінця свого життя.

Талон як людина в мантиї не належав до дворянських “родин за походженням”. Перші предки Омера Талона, які оселилися у Франції, були фермерами. Тому нагода отримати дворянство без підтвердження дворянського родоводу трапилася щойно він обійняв посаду генерального адвоката Паризького парламенту. Посада дозволяла Талону отримати спадкове дворянство першого ступеня після двадцяти років перебування на службі або у разі смерті на посаді. “Дворянство мантиї” суттєво розширилося у Франції як третій стан з початку XVII ст. Відчувалася напруга між “давніми” дворянами, “лицарями меча” та “новими” дворянами. Дворяни, які володіли з часів Середньовіччя посадами та санами, зрівнялися з людьми третього стану, які відповідали за правосуддя і фінанси. І ця відсутність різниці між станами дворянства породила жваву дискусію за Людовика XIII, аж до памфлетів та сатиричних сцен¹⁰.

У 1626 р. Омер Талон одружився з Франсуазою Дужа (Françoise Doujat, +1667). Дворянська сім'я Дужа десятиліттями здійснювала у Парижі юридичну практику. Батько Франсуази – Дені Дужа – був генеральним адвокатом королеви Марії Медічі та Гастона Орлеанського. У 1639 р. Талон отримав титул сеньйора де Летана “de L'Etang”, купивши біля Сен-Клу (фр. Saint-Cloud, передмістя Парижу) землю (“seigneurie de L'Etang”). Разом із сеньйорією він придбав і його герб, створивши таким чином герб сім'ї Талон: лазуристий шеврон прикрашений трьома колосками ячменю, кожне колосся підтримуване золотим півмісяцем. Як припускає Юбер Мельфе, можливо, на згадку про свого прадіда-фермера, який жив на початку XVI ст., Омер Талон поклав в основу герба три колоски ячменю¹¹.

Омер Талон був визнаним авторитетом в системі правосуддя і звичаєвого права. Його талант політичного діяча, правника і промовця припав на час політичної кризи, спричиненої смертю кардинала Рішельє 4 грудня 1642 року і короля Людовика XIII 14 травня 1643 року. “Ця подвійна смерть поставила під сумнів саму природу Французької держави і королівського абсолютизму”, – писав Андре Моруа¹². Ще в 1641 р. Людовик XIII позбавив парламент права опротестовувати королівські укази, які мали прийматися без зайвої дискусії. Фактично парламент було усунуто від державних справ. Вважалося, що це зробив Рішельє, який готував ґрунт для усунення будь-яких перешкод з боку парламенту для майбутньої легалізації Регентства (у випадку, якби Людовик XIII помер швидше кардинала). Однак Рішельє не впорався з цим завданням, Людовик XIII пережив його трохи більше як на п'ять місяців. Як справедливо зауважили дослідники

¹⁰ Joël Cornette, *La mélancolie du pouvoir – Omer Talon et le procès de la raison d'état*. (Paris: Fayard, 1998), 59–60.

¹¹ L'abbé Hubert Mailfait. *Omer Talon. Sa vie et ses œuvres, 1595–1652 – un magistrat de l'ancien régime*. (Paris: Société française d'imprimerie et de Librairie, 1902), 14.

¹² Андре Моруа, *Історія Франції*. (Київ: Колібри, 2016), 217.

Паризького парламенту Франсуаза Ільдешеймер і Монік Морган-Бонне, “короткий час людини (Рішельє) не може переважити над довгим часом і повільною еволюцією інституцій (парламенту)”¹³.

У своєму політичному заповіті Людовик XIII оголосив дружину Анну Австрійську (1601–1666) регенткою при чотирирічному Людовику XIV. Однак Регентство, за його задумом, мало бути обмежене радою у складі п’яти осіб. Це належало затвердити парламенту наданим йому правом. Генеральний адвокат Омер Талон довів парламентарям позицію Анни Австрійської, відповідно до якої члени регентської ради відмовлялися від своїх посад і погоджувалися, щоб королева була регенткою з повною та абсолютною владою. Омер Талон виявився вмілим посередником і парламент покійно узаконив Регентство, зберігши лише ті пункти політичної декларації померлого короля, які не заважали абсолютній владі королеви-регентки.

Період Регентства щоразу видавався критичним для французької монархії. Для реалізації функцій управління державою Анна Австрійська в усьому покладалася на головного міністра італійця кардинала Джуліо Мазаріні (1643–1661). Цей непохитний політичний союз королеви і кардинала породив чутки про таємний між ними шлюб; для суспільної думки було байдуже, що такий “шлюб” був неможливим з канонічних причин. Мазаріні не вмів правити настільки жорстко як Рішельє і вибрав такий стиль вирішення державних питань, який не міг задовольнити багатьох амбітних державних мужів. “Кардинал Мазаріні, – іронізував один з головних бунтівників кардинал де Рец, – подібно до дуже невмілого лікаря, не помітив, що життєво важливі органи розпалися, і не мав уміння підтримувати їх хімічними препаратами свого попередника; його єдиним засобом було пускати кров, яку він набирав так багато, що пацієнт впадав у летаргію, а наш лікар був настільки дурний, що сприймав цю млявість за справжній стан здоров’я”¹⁴.

Кардинал Мазаріні у перші роки Регентства не зміг справитися з причинами, які призвели до кризи влади. Серед цих причин – продовження Анною Австрійською Тридцятилітньої війни (1618–1648), яка потребувала значних фінансів; триваюча французько-іспанська війна (1635–1659); підвищення різноманітних податків. Як писав Франсуа Гізо, “згадайте стан, до якого впала Франція після правління кардинала Рішельє та під час неповноліття Людовика XIV: іспанські війська завжди на кордонах, іноді у внутрішніх районах; триваюча

¹³ Françoise Hildesheimer, Monique Morgat-Bonnet, *Le Parlement de Paris. Histoire d'un grand corps de l'Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives* n 16. (Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018), 492.

¹⁴ Mémoires du cardinal de Retz, *Paris: Classiques pour notre temps*. (Éditions Alpina, 1958), 68–69.

¹⁵ François Guizot, *Histoire de la France en Europe depuis la chute de L'Empire Romain jusqu'à la Révolution Française*. (Paris: Librairie académique Didier et Ce, 1860), 389.

небезпека вторгнення; внутрішні чвари, доведені до межі, громадянська війна, уряд слабкий і засуджений як вдома, так і поза ним”¹⁵.

Позбувшись авторитарного правління Людовика XIII та Рішельє, Паризький парламент був переконаний, що веде боротьбу за суспільне благо. Насправді боротьба за суспільне благо була риторичною, парламент захищав інтереси окремих осіб. Згадуючи свою роботу з документами, контрактами, переданими до розгляду в судових палатах парламенту, Омер Талон писав, що вони робили такі висновки, які “вважали розумними для збереження королівського домену та інтересів окремих осіб”¹⁶. Парламент на мить повірив у те, що за відсутності Генеральних штатів (востаннє скликалися 1614 р.) є єдиним вищим органом у державі, який здатний зупинити податковий тиск. Отож він почав претендувати на виконання функцій Генеральних штатів як вищої дорадчої представницької влади в королівстві. Людовик XIII офіційно згадував інституцію в документах лише як “наш паризький парламентський суд” (фр. Notre Cour de Parlement de Paris)¹⁷.

За словами історика Жана-Клода Дюбе, кардинал Мазаріні дуже поважав генерального адвоката Паризького парламенту Омера Талона за його вміння добирати влучні аргументи при поясненні парламентарям позиції королівського двору. Опозиція навіть називала його “агентом Мазаріні”. Залишаючись вірним королю, Талон захищав прерогативи парламенту, виступив опонентом Мазаріні в роки Фронди, вважаючи, що еміграція за межі Франції першого міністра мала б заспокоїти людей і полегшити розв’язання політичної кризи.

Генеральний адвокат Паризького парламенту Омер Талон мимоволі став одним з ключових гравців “парламентської Фронди” (фр. La fronde – буквально “праща”, “рогатка” – дитяча забавка) 1648–1649 рр. Під цією назвою об’єднується складний комплекс соціальних рухів, які охопили Францію у 1648–1653 рр. Історики досі сперечаються і застосовують різні визначення тогочасних подій: ліберальна та конституційна парламентська революція; феодальна реакція; народне повстання; революція, що передувала Французькій революції 1789 р.; громадянська війна¹⁸. Поширене узагальнення про Фронду як про одну з чотирьох французьких революцій XVII–XIX ст. знаходимо також у французького історика Емануеля Ле Руа Лядюрі (1929–2023)¹⁹.

Дня 15 січня 1648 р., напередодні “парламентської Фронди”, Омер Талон виступив перед парламентарями у присутності дев’ятирічного Людовика XIV

¹⁶ *Mémoires d’Omer Talon. Tome 2*, par. M.Petitot, (Paris: Foucault, Libraire, rue de Sorbonne, 1827), 488.

¹⁷ Françoise Hildesheimer, Monique Morgat-Bonnet, *Le Parlement de Paris. Histoire d’un grand corps de l’Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives n 16*. (Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018), 484.

¹⁸ Ibid, 493.

¹⁹ Emmanuel Le Roy Ladurie, *Histoire humaine et comparée de climat. Disettes et révolutions 1740–1860. Tome 2*. (Paris: Fayard, 2006), 334.

(1638–1715), регентші і Мазаріні з однією зі своїх найкращих промов, яка обурила Анну Австрійську, першого міністра і розхвилювала парламент. Кардинал Мазаріні хотів нав'язати парламенту нові податкові та економічні укази, виправдовуючи їх Тридцятилітньою війною. Канцелярія генерального адвоката змушувала його зареєструвати королівські укази²⁰. Проте Талон побудував свою емоційну промову на розповідях про зловживання королівською владою “в основному протягом останніх двадцяти п'яти років” (тобто з часів Рішельє). Талон звернувся до короля зі словами: “Для його (короля) слави важливо, щоб ми були вільними людьми, а не рабами. Велич його держави та гідність його корони вимірюються якістю тих, хто йому кориться”. І далі: “Минуло десять років, сер, як село було зруйноване, селяни змушені спати на соломі, їхні меблі продані за сплату податків і, щоб підтримувати розкіш Парижу, мільйони невинних душ змушені жити на висівковому хлібі та вівсі, і не сподіваються на інший захист крім свого безсилля”. Талон говорив про податковий тиск, конфіскацію майна багатьох громадян через його несплату, про жалюгідний стан провінцій, а також про скандальні збагачення і зухвалу розкіш людей, які відали фінансами королівства²¹. Короткий зміст промови Талона було надруковано та розіслано в провінції королівства. Друковане слово викликало неабияке збентеження у королівського двору. Злість матері-королеви і кардинала не знала меж. Талон виступив проти тарифного едикту, запропонованого Анною Австрійською, який накладав загальний податок на всі продукти, що надходили до Парижа. Ці та інші податки, зокрема на нерухомість на фоні загального зубожіння, стали вагомим чинником масових заворушень у Парижі. Талон не лише попереджав Мазаріні про ці загрози, що насувалися, але й мимоволі виступив у ролі передвісника Фронди.

Фактично, більшість істориків Франції кінця XVIII–XIX століття (після ознайомлення з мемуарами Талона), розглядали виступи генерального адвоката Паризького парламенту початку 1648 р. як знакові, що передували “парламентській Фронді”. Вони настільки потужно розворушили королівський двір і парламент, що, якби події відбувалися в Англії, ситуація могла спровокувати повалення короля²². Анну Австрійську деякі історики навіть порівнювали з Карлом I, який став жертвою англійської революції у січні 1649 р. Ось як ситуацію січня 1648 р. в Парижі описує у своїй витонченій манері Жюль Мішле. “На початку Фронди (Анна Австрійська) запаморочливо вимовила слово, яке могло повалити трон, змусити королівську непогрішність поглянути в обличчя: “Скажи мені, передусім ти стверджуєш, що обмежуєш волю короля???”. Що б

²⁰ Henri Martin, *Histoire de France. Depuis les Temps les plus régulés jusqu'en 1789. Tome XII. Quatrième édition.* (Paris: Furne, Libraire – Éditeur. 1858), 278.

²¹ L'abbé Hubert Maillait, *Omer Talon. Sa vie et ses œuvres, 1595–1652 – un magistrat de l'ancien régime.* (Paris: Société française d'imprimerie et de Librairie), 228–230.

²² Jules Michelet, *Histoire de France. Nouvelle édition revue et augmentée. T. 14.* (Paris: C. Marpon et E. Flammarion, Editeurs, 1879), 274.

відповів на ці слова Кромвель? На її щастя вона мала справу з Талоном. Цей добрий генеральний адвокат, від імені магістратів, відсахнувся, він здригається, щоб вступити в суд із сувереном...²³. Мішле писав, що Талон відповів королеві словами наукової нісенітниці, щоб зняти напругу. Королева навіть одного разу хотіла стратити Омера Талона, який одначе лояльністю чимало доклався до того, що французи в 1648–1649 роках не штурмували Лувр²⁴.

Полум'яні промови Талона початку 1648 р. нагадували “Фронду слів і памфлетів”, вони були підхоплені у французьких провінціях і, поза сумнівом, були прелюдією парламентської Фронди²⁵. Проте виступи Талона хоч і були проти королівського абсолютизму і в підтримку права контрольних функцій парламенту, все ж вони захищали старі монархічні та релігійні традиції. Чого не скажеш про радника парламенту 73-річного П'єра Брусселя (Pierre Broussel, 1575–1654), людину з короткою політичною роллю-епізодом, один виступ і подальше ув'язнення якого були закликком і причиною до повстання населення Парижу. П. Бруссель заявив у парламенті, що “ми не руйнуємо авторитет короля, змагаючись із ним у його надмірностях, а, навпаки, ми підтримуємо його, чинячи йому опір... Так, сеньйори, бувають часи, коли найкращий спосіб служити володарям – не слухатися їх”²⁶. Анна Австрійська дала наказ заарештувати Брусселя у серпні 1648 р., через що в Парижі спалахнув бунт, парижани звели численні барикади, захопили і погрожували вбити президента парламенту Матьє Моля (Mathieu Mole, 1584–1656). Кардинал де Рец згадував, що в Парижі за кілька годин було зведено понад тисячу двісті барикад²⁷. Парламентська Фронда вилилася з зали на вулицю. Фронда стала протестом проти політики централізації.

Анна Австрійська і Мазаріні не могли допустити парламентської революції, з жахом спостерігаючи прихід до влади в Англії Олівера Кромвеля і подальшу страту короля Карла I. Паризький парламент перетворився на головний театр інтриг і суперництва, центр опозиції до ненависного усім Мазаріні. Парламент використовував повноваження вищого суверенного суду. Тобто його рішення не підлягали оскарженню. На початку Фронди королева та перший міністр намагалися постійно зобов'язати парламент виїхати з бунтівного Парижу в інше місце. Прості парижани довіряли парламенту і очікували від нього справедливості. І коли вони почали зводити барикади, стало зрозуміло, що Франція підійшла впритул до загального повстання.

²³ Jules Michelet, *Histoire de France. Nouvelle édition revue et augmentée. T. 14.* (Paris: C. Marpon et E. Flammarion, Editeurs, 1879), 274.

²⁴ Ibid, 275.

²⁵ André Castelot, Alain Decaux, *Histoire de la France et des français au jour le jour: Robert Laffont. Les années Mazarin. 1643–1666.* (Paris, 1971), 27.

²⁶ Gabriel Hanotaux. *Histoire de la Nation Française. Tome IV. Histoire politique. 1515–1804.* (Paris: Société de L'Histoire nationale, Librairie Plon), 259.

²⁷ Mémoires du cardinal de Retz. *Paris: Classiques pour notre temps.* (Éditions Alpina, 1958), 89.

Услід за Парижем революційні дії парламенту супроти Мазаріні почали підтримувати провінції разом зі своїми місцевими парламентами і судами. Королева Франції бажала, щоб парламент взагалі не збирався протягом двох–трьох років. Але вже у 1649 р. парламентська Фронда зайшла надто далеко: депутати Паризького парламенту вважали, що мають привілей збиратися коли та де їм заманеться.

Однак важко не погодитися з Жюлем Мішле, який писав, що революція виявилася сліпою, не маючи справжнього лідера, “вона могла бути лише сумним контрдоказом сумного оригіналу, трагікомедією (Католицької) Ліги”²⁸.

У перші два роки Фронди Омер Талон виступив посередником між двома протилежними парламентськими партіями – партією Фронди (фр. les Frondeurs) та партією Мазаріні (фр. les Mazarins). Талон фактично доклався до створення третьої, змішаної (фр. les Mitigés) партії, на противагу бунтівній та роялістській, яка своєю поміркованістю згуртувала членів парламенту довкола необхідності припинити громадянську війну в країні. Історики зазначають, що представники змішаної партії, часто проявляючи боягузтво, не наважувалися підтримати жодну зі сторін і радше чекали успіху однієї з двох партій²⁹. Однак Талон, як один з лідерів третьої партії, вважав, що парламент повинен вберегти повагу до малолітнього короля, особливо у час, коли Париж та провінції спустошувались арміями Мазаріні та арміями принців крові – Конде і герцога Орлеанського.

У 1648 р. ситуація у барикадному Парижі загрожувала життю не лише членам двору, але й парламентарям. Омер Талон міг порівняти її з похмурих подіями у Парижі 1588 р., коли король Генріх III втік з барикадного Парижа і влада опинилася у герцога Генріха де Гіза, який очолював Католицьку лігу. Герцог Гіз, який очевидно претендував на роль монарха, вважав, що правосуддя у Паризькому парламенті не повинно перериватися і робив ставку на парламент³⁰. Проте навіть у ці критичні для монархії дні тодішній перший президент Ашіль де Арле (Achille de Harlay, 1536–1616), який перед тим проявляв суворість до короля і відмовлявся реєструвати королівські укази, зрештою відмовився зраджувати Генріха III. Через 60 років після цих подій бунтівники королівства знову захопили і мало не вбили першого президента Паризького парламенту Матьє Моля (Mathieu Mole, 1584–1656). Президенту парламенту тоді вдалося втримати ситуацію і залишитися живим³¹.

Події 1588 і 1648 рр. безумовно впливали на поведінку і рішення Омера Талона, який шукав миру і компромісу між королівським двором і парламентом.

²⁸ Jules Michelet, *Histoire de France. Nouvelle édition revue et augmentée. T.14.* (Paris: C.Marpon et E.Flammarion, Editeurs, 1879), 284.

²⁹ Jacques-Antoine Dulaure, *Histoire de Paris. T.5.* (Paris: Furne et Cie, Libraires-Editeurs, 1837), 95.

³⁰ Auguste Maquet A, Arnould et Alboize. *Histoire de la Bastille. Depuis sa fondation (1374) jusqu'à sa destruction (1789).* (Paris, 1844), 344.

³¹ Згодом двом відважним першим президентам Паризького парламенту Ахіллу де Гарлею і Матьє Моле французи встановили статуї на центральному фасаді Ратуші (Hôtel de Ville).

Королівський двір з малолітнім королем у цілях безпеки спішно перебрався в Рюель. Омер Талон взяв активну участь у складенні Рюельського миру від 1 квітня 1649 р. Цей мир, радше перемир'я, означав кінець парламентській Фронді. Король і парламент повернулися до столиці, війська, зібрані парламентом, мали бути розпущені, а війська короля повернуті до своїх гарнізонів, була проведена амністія. Мир протривав до кінця 1649 року.

Саме 1649 став роком найбільшого тріумфу і визнання талантів Омера Талона. У цей час він замовляє свій великий портрет у придворного художника-Філіппа де Шампєня (Philippe de Champaigne, 1602–1674). Портрет Омера Талона, який зберігається і експонується у Національній галереї мистецтв у Вашингтоні, за своїми розмірами (225 x 162 см) може конкурувати з портретом Рішельє у повен зріст, що зберігається у Лондонській національній галереї (260 x 178 см) чи в Музеї Лувр у Парижі. Розмір мав велике значення і відповідав обопільному задуму (замовника і художника) показати велику роль Талона у досягненні Рюельського миру. Тому це офіційне зображення Талона в повних регаліях, з багатими аксесуарами підкреслює його статус і ставить немов в один ряд з портретами кардиналів Рішельє і Мазаріні³². Навіть червона одежа генерального адвоката як “священника королівської релігії”, так схожа на кардинальські обладунки перших міністрів, ставить портрет Талона в один ряд з першими міністрами. Талон був окрім всього одним із найзапекліших захисників галліканізму у Франції. Для людей XVII ст. Омер Талон залишався великою постаттю. Тому Філіпп де Шампєнь, хоч дещо і перебільшив, показуючи у портреті Талона зовнішню строгість “а-ля Рішельє” і схожість з портретом кардинала, в головному був правий: внесок Талона у збереження державного устрою Франції в критичний момент її історії вже його сучасниками розглядався як вагомий.

У 1650 р., після короткої паузи, Фронда повстала з новою силою, коли Мазаріні раптово заарештував принца крові Конде та його брата принца Конті. Почалась наступна фаза громадянської війни – “Фронда принців”.

У 1651 р. усунення Мазаріні від влади було умовою примирення фрондерів з короною. Королева обурювалася надмірним втручанням парламенту в державні справи і заявляла, що не в компетенції парламенту займатися будь-ким з її міністрів. Парламент не зупинявся і прийняв декларацію заборонити усім іноземцям посідати важливі посади в королівстві (обмеження стосувалися також кардиналів іноземного походження). Цього ж 1651 р. збори дворян і духовенства спільно звернулися до королеви з проханням зібрати Генеральні штати. Проте тепер вже паризький парламент виступив проти скликання Генеральних штатів, оскільки побоювався обмеження свого політичного впливу. У цей критичний для французької монархії час Талон не переступив поріг лояльності королю. Така поведінка Талона, як і багатьох інших авторитетних осіб Парижу, врятувала

³² National Gallery of Art (Washington: Library of Kongress), 130.

монархію. Омер Талон писав своєму синові перед смертю, що “якщо мій приклад має значення для моєї сім’ї, то я ніколи не відвідував ні померлого короля (Людовика XIII), ні королеву регентшу, ні правлячого короля, якщо мене туди не покликали, добре знаючи, що наші володарі бажають від нас послуг, а не візитів”³³.

У 1651 р. Омер Талон передав посаду генерального адвоката своєму синові Дені Талону (Denis Talon, 1628–1698), завчасно сплативши за неї 210 тис. фунтів стерлінгів³⁴.

Весна і літо 1652 р. були не менш драматичним у Парижі: пожежа у Ратуші (Hôtel de Ville), в якій загинуло багато людей; заворушення біля парламенту і в самому парламенті, напади на парламентарів³⁵. Завершення Фронди О. Талон вже не побачив, позаяк влітку 1652 р. був вимушений залишити парламентську залу через хворобу.

Перед смертю Омер II Талон сформував для сина моральний кодекс поведінки – “*Testament moral d’Omer Talon*”. Зокрема, він пише, підсумовуючи для себе період Фронди і перебування на посаді генерального адвоката Паризького парламенту: “Прослуживши на моїй посаді 21 рік без жодного дня перерви, жодного разу не порушивши (на мій погляд) того, чим я був зобов’язаний королю, громадськості чи своїй честі; мені не було добре в суді, тому що я не лестив прем’єр-міністру, а з іншого боку я був підозрілий для тих, хто є в партії принців, тому що я не дотримувався їхніх почуттів і вони були ображені (на мене) через те, що я надто прихильно відгукувався про королівську владу, яку, як я сказав, ніхто не міг обійти під будь-яким приводом [...] Необхідно уникати всіляких фракцій, партій і зобов’язань, щоб захистити королівську владу, яка не може бути в двох місцях [...], і під виглядом суспільного блага та реформації, бути підбурювачем будь-якої ліги, яка повстане проти короля, тому що ті, хто висуває ці думки та є їх авторами, не мають іншого наміру, окрім інтересу своєї особливої величї”³⁶.

Помер Омер Талон 29 грудня 1652 р. на 58 році життя. Його батьки, як на важке XVII ст., виявилися довгожителами – Омер Талон-старший прожив 80 років, мати дожила до 98-ми.

Якби Омер Талон жив не у XVII ст., а століттям пізніше, міркував Юбер Мельфе, він міг би проторувати собі шлях поряд з великими письменниками тієї доби, що сприяли тріумфу французької прози. Він був людиною ренесансного типу через своє ораторське мистецтво, прихильність до античних творів і їх

³³ L’abbé Hubert Maiffait, *Omer Talon. Sa vie et ses œuvres, 1595–1652 – un magistrat de l’ancien régime*. (Paris: Société française d’imprimerie et de Librairie), 360.

³⁴ Ibid, 26, 54.

³⁵ Joël Cornette, *La mélancolie du pouvoir – Omer Talon et le procès de la raison d’état*. (Paris: Fayard, 1998), 106.

³⁶ Ibid, 108–109.

використання в судовій практиці. Не дарма ще за його життя Талона назвали найкрасномовнішим парламентарем XVII ст.

OMER II TALON IN HISTORICAL CONTEXT: THE PARLEMENT OF PARIS AND THE FRONDE

Taras BATENKO

Verkhovna Rada of Ukraine
M. Hrushevskoho str., 5, Kyiv, 01008, Ukraine
e-mail: batenko.taras@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-6588-2192

This article examines the significant role played by Omer II Talon, a lawyer of the Paris Parliament, in the political life of the French kingdom during the mid-17th century. This period was marked by the “parliamentary Fronde”, a confrontation between the French courts and the monarch. Talon’s activities within the parliament reflect the political and judicial architecture of French absolutism, as the parliament’s judicial practices shaped the zeitgeist. Talon performed a dual function, acting as the king’s spokesman to the Parliament and as a representative of parliamentary tradition. His contemporaries acknowledged his contributions to preserving the French state system during a critical historical juncture. Talon’s memoirs, first published in 1732, serve as a crucial source for understanding the nature of French power in this era.

Omer II Talon’s influence on French justice during his lifetime was extraordinary. Known as the most eloquent parliamentarian of the 17th century, he effectively served as the “voice of the king” within the parliament. His era illustrates the politico-judicial architecture of French absolutism, where parliament functioned as an instrument of governmental repression, and the justice administered was often harsh and unyielding.

The Talon family belonged to a type of parliamentary family that was a rare exception in the 16th century, contrasting with merchant judges. As wealthy individuals, they purchased positions within the Paris magistrature, with the most significant being the positions of Attorney General and President (head of the chamber) of the Paris Parliament. Notably, Omer Talon did not belong to noble families by origin; his ancestors were farmers who settled in France. His rise to the post of Attorney General of the Paris Parliament allowed the Talon family to attain hereditary nobility of the first degree after twenty years of service or upon death in office.

Talon’s dual role as the king’s spokesman and a voice for parliamentary tradition underscores his unique position within the political structure. His oratory skills, attachment to ancient works, and their application in judicial practice characterize him as a man of the Renaissance. Talon’s exceptional eloquence earned him recognition as the most articulate parliamentarian of his century.

Talon’s contributions were vital in maintaining the French state system during the parliamentary Fronde. His memoirs provide an invaluable primary source for researchers studying the intricacies of French absolutism and the role of parliament during this tumultuous period. The Talon period exemplifies how parliament, as a repressive governmental instrument, administered uncompromising justice, reflecting the broader politico-judicial framework of French absolutism.

Omer II Talon’s impact on mid-17th century French political life was profound. His role as both the king’s spokesman and a defender of parliamentary tradition, coupled with his eloquence and application of classical knowledge, marks him as a significant figure in the history of French justice. His family’s ascent from agricultural roots to positions of significant judicial power highlights the fluidity

of social mobility within the context of service to the state, emphasizing the complex interplay between merit, service, and nobility in early modern France.

Keywords: Omer II Talon, Paris Parliament, French King, parliamentary Fronde, judicial practice, 17th century, political history, hereditary nobility, Renaissance influence, memoirs.

REFERENCES

- Anquetil, Louis Pierre. "Histoire de France, depuis les gaulois jusqu'à la mort de Louis XVI". Tome 1–12. Paris: Ledentu, libraire, 1836. (in French)
- Castelot, André and Decaux, Alain. "Histoire de la France et des français au jour le jour: Robert Laffont. Les années Mazarin. 1643–1666". Paris, 1971. (in French)
- Cornette, Joël. "La mélancolie du pouvoir – Omer Talon et le procès de la raison d'état". Paris: Fayard, 1998. (in French)
- Dulaure, Jacques-Antoine. "Histoire de Paris". T. 5. Paris: Furne et Cie, Libraires–Éditeurs, 1837. (in French)
- Duruy, Victor. "Histoire de France". Paris: Librairie de L. Hachette, 1864. (in French)
- Gauvard, Claude and de Libéra, Alain and Zink, Michel. Dictionnaire du Moyen Âge. Publie sous la direction de. Quadrige/PUF. Paris, 2002. (in French)
- Guizot, François. Histoire de la en Europe depuis la chute de L'Empire Romain jusqu'à la Révolution Française. Paris: Librairie académique Didier et Ce, Libraires–éditeurs, 1860. (in French)
- Hanotaux, Gabriel. Histoire de la Nation Française. Tome IV. Histoire politique. 1515–1804. Paris: Société de L'Histoire nationale, Librairie Plon, 1924. (in French)
- Hildesheimer, Françoise and Morgat–Bonnet, Monique. Le Parlement de Paris. Histoire d'un grand corps de l'Etat monarchique XIII–XVIII siècle. Histoire et archives n 16. Paris: Honoré Champion Éditeur, 2018. (in French)
- Le Roy Ladurie, Emmanuel. Histoire humaine et comparée de climat. Disettes et révolutions 1740–1860. Tome 2. Paris: Fayard, 2006. (in French)
- Mailfait, L'abbé Hubert. Omer Talon. Sa vie et ses œuvres, 1595–1652 – un magistrat de l'ancien régime. Paris: Société française d'imprimerie et de Librairie, 1902. (in French)
- Maquet, Auguste and Alboize, Arnould. Histoire de la Bastille. Depuis sa fondation (1374) jusqu'à sa destruction (1789). Paris, 1844. (in French)
- Martin, Henri. Histoire de France. Depuis les Temps les plus régulés jusqu'en 1789. Tome XII. Quatrième édition. Paris: Furne, Libraire– Éditeur, 1858. (in French)
- Mémoires d'Omer Talon. Tome 2 / Collection complète DES MÉMOIRES relatifs à l'histoire de France. Avec des notices sur chaque auteur, et des observations sur chaque ouvrage, par M. Petitot. T.61. Paris, Foucault, Libraire, rue de Sorbonne, 1827. (in French)
- Mémoires de messire Philippe Hurault, comte de Cheverny, chancelier de France / Collection complète DES MÉMOIRES relatifs à l'histoire de France. Avec des notices sur chaque auteur, et des observations sur chaque ouvrage, par M. Petitot. T.36. Paris, Foucault, Libraire, rue de Sorbonne, 1823. (in French)
- Mémoires du cardinal de Retz. Paris: Classiques pour notre temps. Éditions Alpina, 1958. (in French)
- Michelet, Jules. Histoire de France. Nouvelle édition revue et augmentée. T. 1–19. Paris: C. Marpon et E. Flammarion, Editeurs, 1879. (in French)
- Morua, Andre. Istoriya Frantsii. Kyiv: Kolibri, 2016. (in Russian)
- National Gallery 2021 – National Gallery of Art, Washington: Library of Kongress, 2021. (in French)